

„Educare necesse est”

**Stan wojenny w świadomości
lokalnej młodzieży szkolnej w 40.
rocznicę jego wprowadzenia
(1981-2021)**

dr Paweł Gługła

Warszawa, 30 VI – 1 VII 2021 r.

13 grudnia 2021 r. minie 40 lat od wprowadzenia w Polsce stanu wojennego.

Trzynastego grudnia 1981 r. wraz z wprowadzeniem stanu wojennego przerwana została jawna, legalna działalność NSZZ „Solidarność” (koniec karnawału „Solidarności” 1980-1981). Nie oznaczało to jednak, że wszystkie osoby zaangażowane w działania związku zaprzestały aktywności. Skutki wprowadzenia stanu wojennego okazały się dla wielu tragiczne. Warto po 40. latach tamtych wydarzeń zdobyć się na ogólnonarodową refleksję. Pamięć o tamtym okresie musi przetrwać pokolenia. Szczególnym odbiorcą historii jest młode pokolenie.

Podstawa programowa nauczania historii – liceum/technikum

Zakres podstawowy:

Polska w latach 1957-1981. Uczeń:

6. wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków w 1980 roku;

7. charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność” i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce i w Europie.

Zakres podstawowy – c.d.

Dekada 1981-1989. Uczeń:

1. wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego specyfikę oraz społeczne, gospodarcze i polityczne skutki;
2. charakteryzuje postawy Polaków wobec stanu wojennego, przedstawia formy oporu społecznego oraz ocenia rolę ks. Jerzego Popiełuszki i okoliczności jego śmierci.

Zakres rozszerzony (podstawowy+):

Polska w latach 1957-1981.

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3. rozpoznaje najważniejsze postacie „Solidarności” (z perspektywy ogólnopolskiej i lokalnej);

Zakres rozszerzony (podstawowy+) - c.d.:

Dekada 1981–1989.

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1. ocenia międzynarodowe reakcje na wprowadzenie stanu wojennego w Polsce;
2. opisuje i ocenia politykę władz PRL względem Kościoła w latach 80.;
3. opisuje wpływ Kościoła katolickiego na ruch społeczny Polaków;
4. charakteryzuje realia życia codziennego w PRL lat 80.

Wiedza młodzieży klas maturalnych na temat stanu wojennego

1. Badanie sondażowe – cel badania.
2. Badana populacja.
3. Kwestionariusz badania.
4. Wyniki badań.
5. Wnioski i postulaty.

Badana populacja młodzieży:

Badaniami objęto:

- **842** uczniów
- w **30** klasach maturalnych,
- w **10** szkołach (LO),
- w **4** miejscowościach (10 tys. - 100 tys. mieszkańców) woj. małopolskiego.

Cel badania

Celem badania było dokonanie sprawdzenia efektów nauczania w szkołach (średnich) historii ze szczególnym uwzględnieniem tematyki stanu wojennego poprzez weryfikację posiadanych przez młode pokolenie (uczniów) wiadomości na temat NSZZ „Solidarność” i stanu wojennego (1981-1983) przy użyciu autorskiego testu.

Badaniami objętych zostało **842** dorosłych uczniów na terenie Małopolski w **10** losowo wybranych szkołach ponadpodstawowych – **30** klasach maturalnych (LO).

Dobór próby; estymatory. Ankieta on-line (45 minut).

Kwestionariusz badania

- Pytania typu otwartego, zamkniętego i mieszanego.
- 1. Kiedy wprowadzono stan wojenny? (podać datę)
- 2. Kiedy zawieszono stan wojenny? (podać datę)
- 3. Kiedy odwołano stan wojenny? (podać datę)
- 4. Z czym się Panu(i) kojarzy stan wojenny, wprowadzony w Polsce?

Kwestionariusz – c.d.

- 5. Jak ocenia Pan(i) decyzję o wprowadzeniu stanu wojennego w naszym kraju?
Czy, Pana(i) zdaniem, była to decyzja:
 - a). zdecydowanie słuszna
 - b). raczej słuszna
 - c). zdecydowanie niesłuszna.
 - d). raczej niesłuszna
 - e). nie mam zdania

Kwestionariusz – c.d.

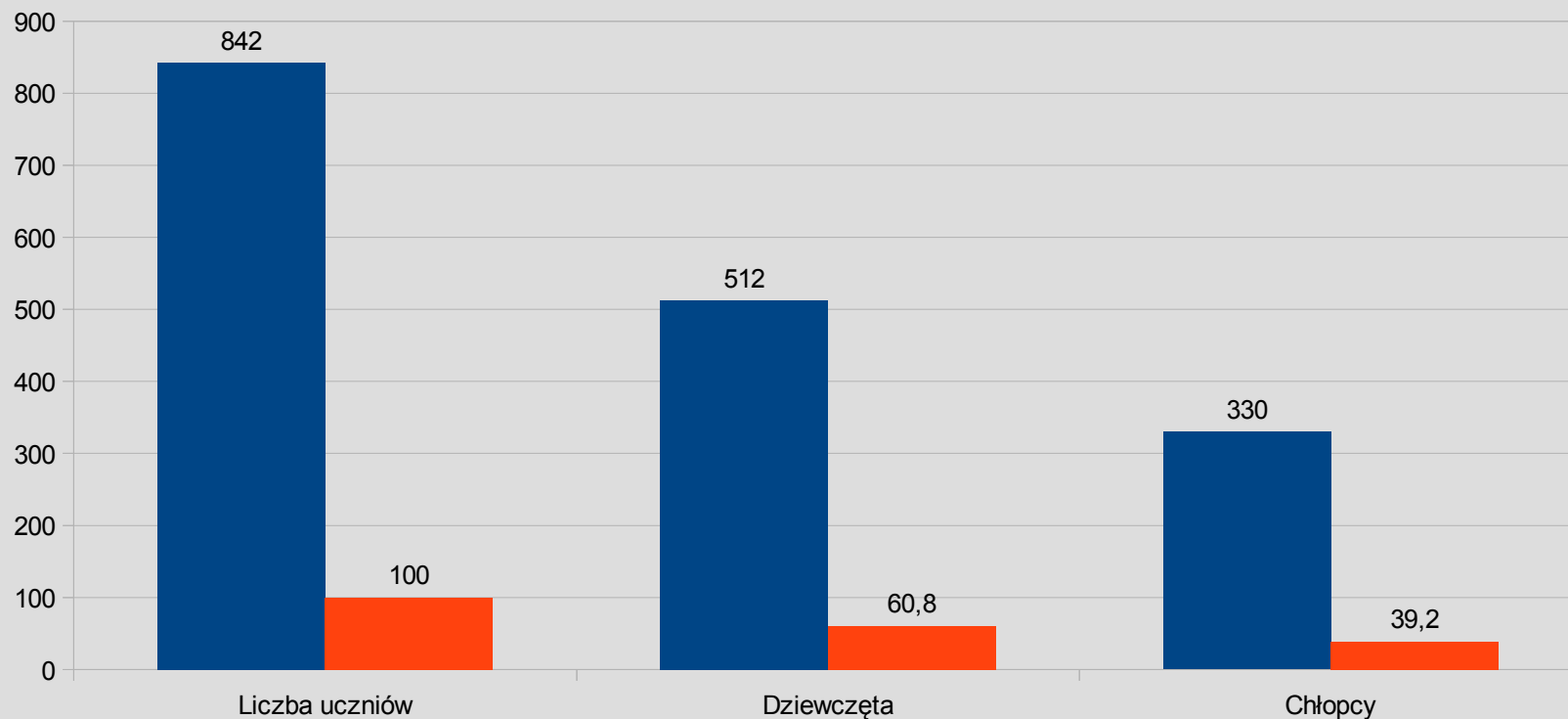
- 6. Proszę wymienić po 4 nazwiska:
 - a). Przywódców NSZZ „Solidarność” (Polska)
 - b). Przywódców NSZZ „Solidarność” (Region Małopolska)
- 7. Proszę wymienić 4 nazwy miejscowości, w których były ośrodki internowania w stanie wojennym.
- 8. Jakie 4 rygory stanu wojennego wg Pana(-i) były najdotkliwsze dla Polaków?

Kwestionariusz – c.d.

- 9. Czy, Pana(i) zdaniem, obecnie należy zajmować się rozliczaniem PRL-u czy też należy zakończyć rozliczenia i pozostawić ten okres do badania historykom?
 - a). Należy zakończyć rozliczenia i pozostawić ten okres do badania historykom
 - b). Należy zajmować się rozliczaniem okresu PRL, gdyż okres ten nie został dotychczas w wystarczającym stopniu rozliczony
 - c). Trudno powiedzieć (nie mam zdania)

Liczba badanych uczniów

(rozkład liczbowo-procentowy wg płci)

Kwestionariusz – c.d.

- 10. Dlaczego, Pana(i) zdaniem, wprowadzono stan wojenny? (Proszę podać 4 warianty odpowiedzi).
- 11. Z jakich źródeł czerpie Pan(i) informacje o stanie wojennym? (Proszę podać 4 źródła).
- 12. Czy w Pana(i) rodzinie ktoś był (proszę podać powinowactwo):
 - a). członkiem NSZZ „Solidarność”
 - b). był internowany lub represjonowany w inny (wymienić jaki ?) sposób przez reżim komunistyczny.

Wyniki badań

- 1. *Kiedy wprowadzono stan wojenny?* (podać datę)
[Odp.: 13 XII 1981 r.]

Na 842 badanych:

- pełną datę podało **186** uczniów (**22%**)
- dzień i miesiąc podało **390** uczniów (**47%**)
- sam rok – podało **221** uczniów (**26%**)
- błędna odpowiedź lub jej brak **45** uczniów (**5%**)

Wyniki badań – c.d.

2. *Kiedy zawieszono stan wojenny?* (podać datę)
[Odp.: 31 XII 1982 r.]

Na 842 badanych:

- pełną datę podało **16** uczniów (**2%**)
- dzień i miesiąc podało **19** uczniów (**2%**)
- sam rok – podało **124** uczniów (**15%**)
- błędna odpowiedź lub jej brak **683** uczniów (**81%**)

Wyniki badań – c.d.

3. *Kiedy odwołano stan wojenny?* (podać datę)
[Odp.: 22 VII 1983 r.]

Na 842 badanych:

- pełną datę podało **29** uczniów (**4%**)
- dzień i miesiąc podało **88** uczniów (**10%**)
- sam rok – podało **235** uczniów (**28%**)
- błędna odpowiedź lub jej brak **490** uczniów (**58%**)

Wyniki badań – c.d.

- 4. Z czym się Panu(i) kojarzy stan wojenny, wprowadzony w Polsce?
 - ograniczenie swobód obywatelskich – **612 (73%)**
 - godzina milicyjna – **472 (56%)**
 - zakaz/ograniczenia w poruszaniu (przemieszczaniu) się – **327 (39%)**
 - kontrola korespondencji, rozmów telefonicznych - **304 (36%)**
 - zakaz zrzeszania się, zawieszenie, rozwiązanie związków zawodowych i organizacji – **295 (35%)**.

Wyniki badań – c.d.

- 5. Jak ocenia Pan(i) decyzję o wprowadzeniu stanu wojennego w naszym kraju?
Czy, Pana(i) zdaniem, była to decyzja:
 - a). zdecydowanie słuszna – **82 (9%)**
 - b). raczej słuszna – **57 (7%)**
 - c). zdecydowanie niesłuszna – **514 (61%)**
 - d). raczej niesłuszna – **140 (17%)**
 - e). nie mam zdania – **49 (6%)**

Wyniki badań – c.d.

- 6. Proszę wymienić po 4 nazwiska:
 - a). Przywódców NSZZ „Solidarność” (Polska):
 - L. Wałęsa – **842 (100%)**
 - J. Kuroń – **774 (92%)**
 - Z. Bujak – **640 (76%)**
 - W. Frasyniuk – **430 (51%)**
 - b). Przywódców NSZZ „Solidarność” (Region Małopolska):
 - K. Krasnodębski – **430 (51%)**
 - W. Żabiński – **296 (35%)**
 - Z. Sumara – **142 (17%)**
 - A. Fenrych – **115 (14%)**

Wyniki badań – c.d.

- 7. Proszę wymienić 4 nazwy miejscowości, w których były ośrodki internowania w stanie wojennym.
 - Załęże (Rzeszów) – **429 (49%)**
 - Nowy Wiśnicz – **396 (47%)**
 - Kraków (Montelupich) – **254 (30%)**
 - Uherce – **118 (14%)**

Wyniki badań – c.d.

- 8. Jakie 4 rygory stanu wojennego były najdotkliwsze dla Polaków?
 - internowania – **758 (90%)**
 - godzina milicyjna – **596 (71%)**
 - puste półki w sklepach i kartki – **428 (51%)**
 - prześladowania opozycji – **392 (46%)**

Wyniki badań – c.d.

- 9. Czy, Pana(i) zdaniem, obecnie należy zajmować się rozliczaniem PRL-u czy też należy zakończyć rozliczenia i pozostawić ten okres do badania historykom?
 - a). Należy zakończyć rozliczenia i pozostawić ten okres do badań historykom – **452 (54%)**
 - b). Należy zajmować się rozliczaniem okresu PRL, gdyż okres ten nie został dotychczas w wystarczającym stopniu rozliczony – **230 (27%)**
 - c). Trudno powiedzieć (nie mam zdania) **160 (19%)**

Wyniki badań – c.d.

- 10. Dlaczego, Pana(i) zdaniem, wprowadzono stan wojenny ? (Proszę podać 4 warianty odpowiedzi)
 - Aby PZPR mogła nadal rządzić – **689 (82%)**
 - Aby zlikwidować „Solidarność” - **522 (62%)**
 - Aby mieć spokój i ład w Polsce – **328 (39%)**
 - Aby zapobiec interwencji obcych wojsk (z ZSRR, Układu Warszawskiego) i rozlewu krwi – **241 (28%)**

Wyniki badań – c.d.

11. Z jakich źródeł czerpie Pan(i) informacje o stanie wojennym? (Proszę podać 4 źródła):

- szkoła – **629 (75%)**
- Internet, TV – **517 (61%)**
- książki, prasa, publikatory – **321 (38%)**
- rodzina, znajomi – **124 (15%)**

Wyniki badań – c.d.

12. Czy w Pana rodzinie ktoś był (proszę podać powinowactwo):

a). członkiem NSZZ „Solidarność” - **412 (49%)**

b). był internowany lub represjonowany w inny (jaki ?) sposób przez reżim komunistyczny – **35 (4%)**

- Wzywanie do komendy MO/SB [dozór] - **28**

- Nie otrzymanie paszportu - **12**

- Zwolnienie z pracy - **5**

- Pomijanie w awansach - **4**

Wnioski i postulaty

- Kwestie ewaluacji procesu nauczania historii.
- Stan wojenny dość mocno utkwił w pamięci Polaków.
- Niepokoić może niepamięć dat związanych ze stanem wojennym w Polsce (1981-1983).
- Wprowadzenie stanu wojennego wywoływało bardzo różne reakcje w momencie jego ogłoszenia i wywołuje obecnie (również u młodego pokolenia, które go nie doświadczyło).
- Młodzi dorośli (maturzyści) na ogół ograniczają swoją wiedzę historyczną do wymogów szkolnych.

Wnioski i postulaty – c.d.

- Istotne jest w ramach edukacji aktywizowanie uczniów poprzez między innymi:
 - branie aktywnego udziału w lokalnych uroczystościach patriotycznych;
 - zachęcanie do udziału w projektach badawczych (wywiady - zwłaszcza ze świadkami stanu wojennego, represjonowanymi i ich rodzinami), radio, reportaże, filmy dokumentalne itp.;
 - współpraca szkół z instytucjami (np. IPN);
 - współpraca szkół z regionalnymi mass-mediami;

Wnioski i postulaty – c.d.

- aktywizacja młodzieży do czynnego angażowania się w projekty i cykliczne przedsięwzięcia;
- inne.

Po wprowadzeniu stanu wojennego większość społeczeństwa przyjęła postawę pasywną, polegającą na unikaniu zaangażowania.

Rola nauczycieli jako tutorów, a nie tylko edukatorów.

Rola dyrektora szkoły jako superwizora.

Wnioski i postulaty – c.d.

- Rola rodziny ucznia.
- Rola samego ucznia.
- Rola innych instytucji (np. Kościoła katolickiego, organizacji społecznych itp.).
- Współpraca międzyszkolna.

Dziękuję za uwagę.

Wybrana literatura

- *15 lat po 13 grudnia*. Komunikat z badań CBOS, Warszawa 1996.
- H. Domański, *Jaka jest Polska. Raport z badania*, oprac. red. I. Sariusz-Skąpska, Warszawa 2019.
- K. Kowalczyk, *Trzydziesta rocznica wprowadzenia stanu wojennego. Komunikat z badań CBOS*, Warszawa 2011.
- Ł. Michalski, *Świadomość historyczna uczniów szkół ponadpodstawowych w aglomeracji warszawskiej. Raport z badań*, (seria: „Dydaktyka historii, historia dydaktyki”, t. 1), Warszawa 2015.

Wybrana literatura – c.d.

- *Narracje pamięci. Między polityką a historią*, pod red. K. Kąckiej, J. Piechowiak-Lamparskiej, A. Ratke-Majewskiej, Toruń 2015.
- *Twenty years after communism. The politics of memory and commemoration*, ed. M. Bernhard, J. Kubik, Oxford-New York 2014.
- M. Wenzel, *Doświadczenia z okresu stanu wojennego i podziemnej „Solidarności”*. Komunikat z badań CBOS, Warszawa 2010.